

Фрис И.П. К вопросу о правовой природе нотариата

В статье рассматриваются вопросы правовой природы нотариата, его место в механизме государства.

Ключові слова: нотариат, правовая природа, публичноправовое начало, частноправовое начало.

Fris I.P. To The Question About The Legal Nature Of Notaries

The article examines the legal nature of the notary, his place in the state mechanism

Ключові слова: notary, legal nature, public law element, private law element

Яцків І. І.

Законодавство України щодо запобігання та протидії корупції

УДК 340.13:343.351

Корупція як соціальне явище існує фактично у всіх країнах світу. Через корупційні діяння суб'єктами корупції розроблено механізм неформального перерозподілу суспільних благ, який діє не за принципом соціальної справедливості й рівності всіх громадян перед законом, а на основі силового відбирання благ від одних суб'єктів та передачі їх іншим з метою отримання відповідної адміністративної ренти.

Протидія корупції повинна ґрунтуватись на ефективних способах та засобах, їх є досить багато, проте основою для здійснення даної діяльності виступає відповідне антикорупційне законодавство. Саме дослідженню антикорупційного законодавства присвячена дана стаття. Тематика корупційних досліджень на даний час є досить актуальною, перш за все тому, що таке явище як корупція набуло тотального поширення в українському суспільстві, негативно впливає на соціальні та економічні засади розвитку країни, перешкоджає проведенню реформування різноманітних сфер розвідносин, спричиняє неформальний перерозподіл суспільних благ, можливостей і результатів господарської діяльності, що завдає значної шкоди формуванню інститутів держави, становленню громадянського суспільства.

Дослідженням даної проблематики займалось багато науковців як в Україні, так і на міжнародному рівні, зокрема О. В. Бандурка, В. Т. Білоус, В. О. Глушков, Ю. В. Грошовий, І. С. Даньшин, Є. Б. Дидоренко, А. П. Закалюк, В. Т. Зеленецький, М. І. Камлик, В. С. Литвиненко, М. І. Мельник, Є. В. Невмержицький, В. М. Попович, В. В. Сташис, В. Г. Тацій, М. І. Хавронюк О. Я. Прохоренко, Д. Г. Заброта, О. В. Терещук, А. В. Гайдук та інші.

Відомо, що корупція не може бути зведена до якогось конкретного суспільно-небезпечного діяння чи певного правопорушення. Корупція – це соціальне явище, яке має соціальну обумовленість, соціальні закономірності розвитку та здійснює негативний вплив на процеси суспільного розвитку. Вона пронизує різні сфери суспільства, деформує суспільні відносини [1, с. 20]

Дана стаття має своєю метою визначення правової основи протидії корупції в Україні, здійснення характеристики основних нормативно-правових актів, які визначають в нашій державі боротьбу з нею, доцільним є також з'ясування ефективності правових постулатів та шляхів вдосконалення антикорупційного законодавства, міжнародної практики протидії корупції.

Розглядаючи корупцію як правову категорію слід визначити коло нормативно-правових актів, які в тій чи іншій сфері зачіпають дане поняття. Отже, правовою основою для боротьби з корупцією в Україні є величезна кількість законів та інших нормативно-правових актів. Так, чимало антикорупційних правових норм закладено

в Конституції України (ст. 19, 42, 78, 103, 120, 127), в багатьох галузевих законах: "Про статус народного депутата України" (ст.3) [2]; "Про Конституційний Суд України" (ст.16) [3]; "Про дипломатичну службу" (ст. 31, 32) [4]; "Про державну податкову службу в Україні" (ст. 15) [5]; "Про міліцію" (ст. 18) [6]; "Про прокуратуру" (ст. 46) [7]; "Про місцеві державні адміністрації" (ст. 12) [8]; "Про службу в органах місцевого самоврядування" (ст. 8, 12) [9]; "Про аудиторську діяльність" (ст. 19) [10] та інші. В Україні також є базові, тобто спрямовані на всі сфери суспільного життя антикорупційні закони, серед яких Закон України "Про боротьбу з корупцією" 1995 року [11], Закон України "Про державну службу" [12] та ін. Крім того, Україною ратифіковані такі міжнародні документи у сфері боротьби з корупцією, як Конвенція Ради Європи про корупцію в контексті кримінального права від 27 січня 1999 року, Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року [14] тощо.

Ми свідомо не зупиняємось на тих документах антикорупційного спрямування, що приймалися в Україні, але жодним чином не вплинули на стан боротьби з корупцією, як наприклад Концепція подолання корупції в Україні "На шляху до доброчесності", що схвалена Указом Президента України від 11 вересня 2006 року, загальнодержавні програми і таке інше.

11 червня 2009 року Верховна Рада України прийняла внесені Президентом України і зареєстровані у Верховній Раді 11 вересня 2006 року три проекти законів ("Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень" (№ 2114); "Про засади запобігання та протидії корупції" (№ 2113); "Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення" (№ 2112), доопрацьовані Комітетом з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією. Необхідність прийняття цих законопроектів була обумовлена ратифікацією міжнародних конвенцій. Прийняті закони змінюють стандартний підхід до корупційних діянь, зокрема розширюють коло суб'єктів корупційних правопорушень, дають визначення останніх, встановлюють нові склади корупційних правопорушень (через доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення главою 15-В під назвою "Корупційні адміністративні правопорушення"), закріплюють деякі нові заходи запобігання та протидії корупції, види відповідальності за корупційні правопорушення, та містять інші зміни і нововведення, розглянемо деякі з них.

Закон України "Про засади запобігання та протидії корупції" [13] визначає основні засади запобігання та протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, тобто фактично є міжгалузевим нормативно-правим актом, (але не актом прямої дії як був Закон України "Про боротьбу з корупцією") що лягає в основу антикорупційного законодавства. Відповідно до нього корупційним правопорушенням визнається умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. Саме ж *поняття корупції* визначається як використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей. Аналіз визначення наводить нас на думку про притягнення до відповідальності особи за корупційне діяння тільки за однієї пропозиції такої вигоди, навіть якщо особа, наділена владним повноваженнями ніяких дій не вчинила, але має можливості їх вчинити. Також дану форму об'єктивної сторони корупційного правопорушення важко довести з точки зору практики.

Вищезазначений Закон визначає суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, зокрема, порівняно з Законом України "Про боротьбу з корупцією", їх перелік розширено. *Суб'єктів, які можуть бути притягнені до відповідальності за корупційні діяння поділяють на 5 груп.*

У першу групу входять особи, уповноважені на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування. До неї відносять:

- Президента України, Голову Верховної Ради України та його заступників, Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України, Голову Служби безпеки України, Генерального прокурора України, Голову Національного банку України, Голову Рахункової палати, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голову Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голову Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

- народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад;

- державних службовців;

- посадових осіб місцевого самоврядування;

- військових посадових осіб Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань;

- суддів Конституційного Суду України, професійних судді, народних засідателів і присяжних;

- осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, податкової міліції, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

- посадових осіб і працівників органів прокуратури, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби;

- посадових та службових осіб інших органів державної влади;

Другу групу складають особи, прирівняні до осіб першої групи для цілей антикорупційного законодавства. До неї відносять:

- посадових осіб юридичних осіб публічного права, які одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

- членів окружних/територіальних та дільничних виборчих комісій;

- керівників громадських організацій, які частково фінансуються з державного чи місцевого бюджету;

- помічників-консультантів народних депутатів України та інших виборних осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

- осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудиторів, нотаріусів, експертів, оцінювачів, арбітражних керуючих, незалежних посередників чи членів трудового арбітражу під час розгляду колективних трудових спорів, третейських суддів, а також у встановлених законом випадках інших осіб);

- посадових осіб іноземних держав;

- посадових осіб міжнародних організацій (працівників міжнародної організації чи будь-яких інших осіб, уповноважених такою організацією діяти від її імені).

Третя група містить осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків; осіб, спеціально уповноважених на виконання таких обов'язків в юридичних особах, а також фізичних осіб - підприємців;

До четвертої групи відносять посадових осіб юридичних осіб, фізичних осіб - у разі одержання від них особами, уповноваженими на виконання функцій держави та/або

прирівняними до них особами, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди;

П'ята група - юридичні особи (у визначених законом випадках). Щодо поняття юридичної особи, як суб'єкта корупційної відповідальності, то правове регулювання в даній сфері здійснює Закон України "Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень" [16]. Встановлено, що юридична особа несе відповідальність за вчинення від її імені та в її інтересах керівником такої юридичної особи, її засновником, учасником чи іншою уповноваженою особою самостійно, або у співучасті корупційних злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України. Серед стягнень, які можуть бути накладені на юридичних осіб виділяють штраф, заборону займатись певним видом діяльності, конфіскацію майна та ліквідацію юридичної особи. Інститут відповідальності юридичних осіб є нетиповим для кримінального та адміністративного права, хоча звичний для господарського та цивільного права.

Законом "Про засади запобігання а протидії корупції" надано дефініцію поняття *неправомірна вигода*. Це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги матеріального або нематеріального характеру, що їх обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, без законних на те підстав. При цьому, з практичної точки зору, зберігається така особливість об'єктивної сторони як протиправне використання уповноваженою особою своїх повноважень, спеціальна мета корупції та її відповідна спрямованість на користь (для уповноваженого суб'єкта чи його близьких осіб).

Новелою є законодавче закріплення деяких *заходів щодо запобігання та протидії корупції*: обмеження щодо одержання подарунків, щодо роботи близьких осіб; встановлено строк дії обмежень щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, органів місцевого самоврядування; обмеження щодо юридичних осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення; запровадження спеціальної перевірки щодо осіб, які претендують на заняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, заходи фінансового контролю, наведено положення про закріплення норм професійної етики в кодексах поведінки; вжиття заходів щодо недопущення виникнення конфлікту інтересів в законах та підзаконних нормативних актах, запровадження антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів; дотримання вимог щодо прозорості інформації у приватній сфері.

Окремий розділ в Законі [13] закріплює можливість участі громадськості у заходах щодо запобігання та протидії корупції та передбачає захист осіб, які надали інформацію про корупційні діяння суб'єктам протидії. Реалізація даних положень можлива була і в контексті звернень громадян, проте передбачення державного захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції та їх близьких осіб є одним з додаткових засобів захисту та може виступати одним із стимулів громадської активності.

На нашу думку окремої уваги заслуговує Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення" [15], який доповнює Кодекс України про адміністративні правопорушення Главою 15-Б "Корупційні адміністративні правопорушення" і встановлює нові та змінює існуючі склади корупційних правопорушень, зокрема:

- Одержання неправомірної вигоди (стаття 212-21 КУпАП);
- Підкуп (стаття 212-22 КУпАП);
- Незаконне сприяння фізичним або юридичним особам (стаття 212-23 КУпАП);
- Порушення обмежень щодо заняття підприємницькою діяльністю та вимог щодо сумісництва (стаття 212-24 КУпАП);

- Незаконне входження до складу правління чи інших керівних органів суб'єктів господарювання (стаття 212-25 КУпАП);
- Ненадання інформації або надання недостовірної інформації чи неповної інформації (стаття 212-26 КУпАП);
- Неправомірне втручання в діяльність державних органів, підприємств, установ і організацій (стаття 212-27 КУпАП);
- Порушення вимог фінансового контролю (стаття 212-28 КУпАП);
- Невжиття заходів щодо запобігання та протидії корупції (стаття 212-29 КУпАП);
- Порушення встановленого законодавством порядку фінансування політичних партій та виборчих кампаній в органи державної влади та органи місцевого самоврядування (стаття 212-30 КУпАП);
- Незаконне використання інформації, що стала відома у зв'язку з виконанням посадових повноважень (стаття 212-31 КУпАП);
- Незаконне одержання подарунка (дарунка) (стаття 212-32 КУпАП);
- Порушення вимог щодо декларування особистих інтересів (стаття 212-33 КУпАП).

До Кодексу України про адміністративні правопорушення внесено ряд змін, які регламентують порядок розгляду справ про корупційні правопорушення, уповноважених на це суб'єктів, складання протоколу про вчинення корупційного адміністративного правопорушення та повідомлення про розгляд справи, встановлено строки виконання постанов суду про накладення адміністративного стягнення тощо.

Серед законодавче закріплених заходів протидії корупції важливим є *фінансовий контроль*. Проявом якого є вимога задекларувати свій майновий стан та доходи кандидатам на посаду державного службовця. На нашу думку вона має на меті створення умов, за яких вчинення корупційних діянь було б унеможливлено внаслідок прозорості майнового стану особи.

Наявність в посадовій особі або членів її сім'ї майна набутого на кошти джерело походження яких відмінне від джерел збагачення, передбачених законодавством є показником корумпованості посадової особи. Крім того, відомості про доходи, цінні папери, нерухоме та цінне рухоме майно і вклади у банках посадових осіб, зазначених у ч. 1 ст. 9 Закону "Про державну службу", та членів їх сімей підлягають щорічній публікації в офіційних виданнях державних органів України. До обрання або призначення кандидата на відповідні посади ці відомості попередньо подаються органу чи посадовій особі, які здійснюють обрання або призначення на ці посади.

Отже, можемо констатувати, що нормативно-правова база для боротьби з корупцією в Україні істотно змінилась, і складається з великої кількості нормативно-правових актів, які часто суперечать один одному (що, в кінцевому результаті нерідко відкриває широке поле для тієї ж корупції). Антикоруptionне законодавство складається з сукупності нормативно-правових актів різної юридичної сили, які встановлюють спеціально-правове регулювання щодо протидії та запобігання корупції, складу корупційних правопорушень, визначають види та особливості відповідальності суб'єктів корупційних діянь, компетенцію суб'єктів протидії корупції, їх види та інші інститути у сфері корупції. Деякі новели, запроваджені новими законами потребують розробки практичного механізму їх реалізації, деталізації та конкретизації.

1. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: Монографія. – К.: Атіка, 2001. – 304с.
2. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 3. – ст. 17
3. Про Конституційний суд України: Закон України від 16.10.1996 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 49. – ст.272

4. Про дипломатичну службу: Закон України від 20.09.2001 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – №5. – ст.29
5. Про державну податкову службу в Україні від 4.12.1990 (в редакції від 30.06.1999, зі змінами) // ВВР. – 1991. – № 6. – ст. 37 (ВВР. – 1999. – № 34. – ст.274)
6. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – № 4. – ст. 20 (зі змінами внесеними Законом України від 14.04.2009 // ВВР. – 2009. – № 10-11. – ст.137)
7. Про прокуратуру: Закон України від 5.11.1991 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – № 53. – ст.793
8. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – №20-21. – ст.190
9. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 33. – ст. 175
10. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22.04.1993 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 23. – ст.243 (в редакції Закону від 14.09.2006 // ВВР. – 2006. – № 44. – ст.432)
11. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 05.10.1995 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. – № 34. – ст. 266
12. Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 52. – ст.490
13. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11.06.2009 // Голос України. від 18.07.2009. – № 132
14. Конвенція ООН проти корупції від / ратифікована із заявами Законом України від 18.10.2006. – офіц. переклад // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 49-50. – ст.496
15. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень: Закон України від 11.06.2009 // Офіційний вісник України (ОФУ) від 24.07.2009. – №53
16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 11.06. 2009 // ОФУ від 24.07.2009. – №53

Яцків І. І. Законодавство України щодо запобігання та протидії корупції

Протидія корупції не може здійснюватись без ефективного антикорупційного законодавства. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку корупція є однією з глобальних проблем, що призводять до деформації суспільних цінностей, правової культури та несправедливого розподілу суспільних благ, можливостей і результатів господарської діяльності, що завдає значної шкоди формуванню інститутів держави, становленню громадянського суспільства.

Ключові слова: корупція, неправомірна вигода, хабарництво, протидія корупції, боротьба з корупцією, антикорупційне законодавство.

Яцкив И. И. Законодательство Украины о предотвращении и противодействии коррупции

Противодействие коррупции не может осуществляться без эффективного антикоррупционного законодательства. На современном этапе социально-экономического развития коррупция является одной из глобальных проблем, которые приводят к деформации общественных ценностей, правовой культуры и несправедливого распределения общественных благ, возможностей и результатов хозяйственной деятельности, которая наносит значительный вред формированию институтов государства, становлению гражданского общества.

Ключевые слова: коррупция, неправомерная выгода, взяточничество, противодействие коррупции, борьба с коррупцией, антикоррупционное законодательство.

Yatskiv I. I. **The Legislation of Ukraine in the Relation to Prevention and Counteraction of the Corruption**

Counteraction to the corruption cannot be carried out without an effective anticorruption legislation. Corruption on the modern stage of socio-economic development is one of global problems, which results in deformation of public values, legal culture and law distributing of public benefits, possibilities and results of economic activity, which inflicts considerable harm to forming of institutes of the state, to becoming of civil society.

Keywords: corruption, a law benefit, bribery, counteraction to the corruption, fight against corruption, anti corruption legislation.